

Da Emil fik høvl af Marx-brødrene

Astrid Lindgrens elskede Emil har lagt ryg til megen skældud og blev i 1970'erne stemplet som 'agrarkapitalist'. I vore dage syner torsdagens 50-års fødselsdagsbarn som en litterær genistreg, der foregreb ungdomsoprøret og fortsat minder os om nødvendigheden af civilcourage blandt mennesker.

ESSAY

For mange år siden huserede der et spøgelse på Danmarks universiteter. Dets navn var Karl Marx, og som du sikkert har læst her i avisen, er spøgelsen begyndt at gå igen. Du ved måske ikke, hvad marxisme er, og jeg ved det knap selv, men jeg kan forsikre dig om, at der engang blev lavet mange skarnsstreger i spøgelsens navn...

Sådan kunne en ny, tolvte beretning om Emil fra Lønneberg, der i 1960'erne bragede ind gennem borgerskabets vinduer på stylder og landede i den kongelige svenske porcelænssuppe-skål med et ræbende blurp, begynde. Med en fortællers fortrolige intro til historien om, hvordan Emil i sin tid fik ikke

kun sin fars, men også marxisternes kærlighed at føle.

Det var en særlig venstreorienteret gruppering af litteraturhistorikere, pædagoger og psykologer i Sverige og Danmark, der i flere omgange i 1970'erne var ude med riven, da Astrid Lindgren i begyndelsen af årtiet havde afsluttet sit tre bind stærke og 400 sider lange epos om en smålandsk bondeidret med så veludviklede pandelapper, at han i dag ville blive regnet for en neurologisk case og hurtigt få en bogstavsdiagnose.

I 1970'erne slap Emil fra Lønneberg dog med ideologiske skideboller. Det begyndte i det svenske tidsskrift Ord&Bild i 1971, hvor tre unge litteraturhistorikere holdt Emil-bøgerne ude i sociologisk strakt arm og stemplede hovedpersonen som en lille landbrugsspekulant og 'agrarkapitalist'. I forlængelse af denne dom blev Astrid Lindgrens øvrige forfatterskab, lige fra Pippi, Bulderby og Nils Karlsson-Pusling til Mio, Grynet, Lillebror og Karlsson på taget, karakteriseret som en række brudte løfter om 'frigørelse fra præstationsideologien i vores samfund'.

At Emil's spektakulære opgør med sin far (den i alle livets forhold nære Anton Svensson) ikke bare var præstationer i sig selv, men også udtryk for en dyb og inderlig oprørstrang, kunne de marxistiske litteraturforskere ikke benægte, men langt vigtigere var det jo, som de skrev, at læserne huskede at spørge sig selv og Astrid Lindgren: »Oprør fra hvad og til hvad?».

EN VIS INGVAR Kamprad fra Agunnaryd i det sydlige Småland havde netop åbnet sin første forretning i Danmark med billige spånplade-samlemøbler, som snart skulle blive en verdensomspændende business, da Marx-brødrene fra Ord&Bild med deres håndfaste metodik snittede en kapitalistisk træmand ud af den uregerlige Emil fra feudaltidens Småland. Og i modsætning til hele det danske folk, der i begyndelsen af 1970'erne elskede Lindgren og nu også kastede sig på knæ for en smålandsk møbelfabrikant, var de tre svenske litteraturforskere ikke spor glade for den udvikling i det nordiske velfærdssamfund, de sporede i Emil's karakter:

»Når Emil er 'bedre' end far, varsler han en ny tid. I sin autoritære holdning og konservative småbondenærighed spejler Emil's far et patriarkalsk og økonomisk samfundssystem, som har udspillet sin rolle. Med Emil's ekspansionslystne og økonomiske talenter forandres billedet. Nye friske valde fra en opstigende agrarkapitalisme peger frem mod et nyt og endnu mere forræderisk undertrykkelsesamfund.

Poetisk i sin sprogbrug har man aldrig kunnet beskyldt den marxistisk-litteraturkritiske metode for at være, men en ting må man give den knastørre analyse i Ord&Bild anno 1971, og det er, at Emil var et varsel om en ny tid. Og et nyt mandebillede – dog med betydelig større humanistisk vingefang end den endimensionale Ikea-kapitalist, de tre marxister fik øje på, når de gennemgik og fortolke-

de Emil's geniale skarnsstreger.

Vender vi blikket mod Emil-trilogiens udgivelsesår (1963, 1966 og 1970) og anskuer Astrid Lindgrens hovedværk som en saga, der folder sig ud i et årti, hvor alle lande i Vesten rystedes af antiautoritære oprør, fremstår 'Emil fra Lønneberg'-sagaen som et profetisk kunstværk, hvis inderste kerne handler om menneskets frihed, civilcourage og – som Lindgren udtrykte det i en dansk avis i 1977 – 'den demokratisering af familien'.

UTOPIEN LØFTES FREM i sagaens afsluttende fortælling om sønnen, der igen trods den selvcentrerede, tåbelige patriark og på ny vover at stå ved sine meningers og handlingers mod. I et inferno af en snestorm, som J.M.W. Turner ikke kunne have malet mere melodramatisk, redder Emil sin drøm af en far – gårdskarlen Alfred – fra at dø af en alvorlig blodforgiftning. Både Alfred, Emil og hesten Lukas er så godt som på vej ind i dødsriget, da skarnsknægten på heroisk vis samler de absolut sidste fysiske og mentale ressourcer og kaster den trossætning i hovedet på de rasende naturkræfter, der hele livet var Astrid Lindgrens eget første bud: »Man bliver så stærk, når man skal».

Som offentlig person vovede Lindgren at stå i frihedens frontlinje og rejste et oprør mod sin tids patriarkat. Det var oprør, der blandt andet drejede sig om skattepo-

litik, dyrevelfærd, a-kraft og vold mod børn. Ligesom Jonatan i 'Brødrene Løvehjerte' (1973) mente Astrid Lindgren, at der er ting, man *må* gøre, også selv om det er farligt, for ellers er man intet menneske, men »kun en lille lort«!

Det er denne påmindelse om det fornemste instinkt i mennesket – vores moralske modder sammen med et drengsbarns rørende kærlighed til den person, sønnen ønskede var hans far, driver læseren gennem Lønneberg-sagaen. Vel må læsere i alle aldre gang på gang overgive sig til den befriende, hjertelige form for humor, Astrid Lindgren med usvigeligt sikker sans for timing fylder sine smålandske kulisser med. Men det, der fra start til slut holder lagkagekastningen og falden på halen-komikken sammen og løfter de tre bind 'Emil fra Lønneberg' op på et litterært niveau, der i sin helstøbte form, suveræne stemmeføring og raffinerede fortællerar-

rangement tåler sammenligning med 'Don Quijote', er sagaens humanistiske understrøm. Dette fjerne ekko i kølvandet af latterbrølene, der minder os om, hvem vi er – både alene og sammen – og hvad vi som mennesker altid skal huske på: at gøre noget for andre, som vi gerne ser, de andre gør for os.

VI SKAL IGEN hen mod sagaens overdådige sidste kapitler for at finde dette Lindgrenske credo udtrykt i ord. Det sker, da Emil til stor overraskelse for Lønneberg-beboerne, der jo engang havde været enige om at splejse til hans enkeltbillet til Amerika, viser sig at være både dygtig, dydig og disciplineret. Momentvis. Da Emil en dag får ros for sine regnestykker på tavlen, overvældes han af den uventet varme opbakning fra en voksenautoritet, og foran hele klassen giver han lærerinden et ordentligt kys på munden. Rødmende og forvirret spørger hun ham hvorfor, og så er det, der igen skrives heltehistorie i Lønneberg og omegn:

»Det gjorde jeg vel af godhed«, sagde Emil, og det blev siden den dag nærmest et ordsprog i Lønneberg. »Det gjorde jeg vel af godhed, sagde Katholtknægten, da han kyssede lærerinden«, siger man måske den dag i dag, hvad ved jeg? Men så må vi heller ikke gøre Emil 'godere', end han var. Selv børn er kun mennesker, og Astrid Lindgren forsømte sjæl-

dent en lejlighed til at minde læserne om, at der bag enhver Emil og enhver Idas engleagtigt blide ydre også rumsterer noget stærkt og farligt. Noget, som spjætter af vilje til magt, voldsom trang til at overskride grænser – og fandenivoldsk lyst til at more sig.

MODIGE EMIL personificerer naturligvis hele denne livskraftige cocktail og intense omgang med nuet, men læserne skal lægge mærke til, at den lille djævel i de uskyldige børn også kommer til udtryk i lillesøster Ida, der muligvis spillede en større rolle i Lønneberg-sagaens tilblivelse, end man ved første øjekast aner.

Hun – en ny tids kvinde – kunne da godt tænkes at være den sprudlende veloplagte og navnløse voksenfortæller, Astrid Lindgren placerede inden for fiktionens egne rammer som en rem af sin egen hud. En søster, der mange år efter sin og storebrorens mindeværdige barndom (da Emil for længst er blevet sognerådsformand og storbonde eller møbelfabrikant) beretter om en smålandsk legende på baggrund af deres mor Alma Svenssons blå skrivhefter og hovedpersonens gamle samling af 184 snittede træmennesker.

Djæveln i englebarnet Ida kommer til udtryk i den ubetaleligt morsomme scene, hvor far Anton morgensøvnigt svinger benene ud over et gulv af spillevende

Tegning: Jørn Villumsen

BLÅ BOG

EMIL FRA LØNNEBERG

23. maj 1963 noterede Astrid Lindgren i sin dagbog: »I dag skrev jeg de første ord på vad som kan bli en bok om Emil i Lønneberg«.

De tre bøger i Emil-sagaen er 'Emil i Lønneberg' (1963), 'Nya hyss av Emil i Lønneberg' (1966) og 'Ån lever Emil i Lønneberg' (1970). De er alle oversat til dansk af Kina Bodenhoff og samlet i 'Bogen om Emil fra Lønneberg' (Gyldendal).

Emil-bøgerne er solgt i mere end 30 millioner eksemplarer, oversat til 52 sprog og fra ende til anden kongenielt illustreret af Björn Berg, hvis tegninger frem til 1. september kan ses på Zornmuseet i Mora.

I anledning af Emil-året åbner Astrid Lindgrens Verden i Vimmerby i juni et helt nyt Katholt-gårdmiljø, som fylder to fodboldbaner. Og til jul får en ny spillefilm om Emil fra Lønneberg premiere i Sverige. Endelig udgiver SF Film en jubilæumsudgave af dvd-boksen med de tre biograffilm om Emil.

krebs, som Emil og Alfred har fanget om natten. For igen at vise far, hvor dygtig han er, har sønnen stillet de hundredevis af friske krebs i en åben kobberkedel ved siden af fars seng. Voila! Da patriarken om morgenen – brølede – krydsede gulvet på ét ben og med bidske krebs dinglende i sin dårlige storetå (der tidligere har stiftet dyrt bekendtskab med Emil's musefælde), står datteren og kigger på, mens Emil sover dybt. Fortælleren meddeler os læsere, at synet »skar Ida i hjertet«, men flytter lynhurtigt tungen over i den anden kind og tilføjer: »Ved tanken om, hvad Emil lå der og gik glip af«.

MEN HVORDAN reagerede Astrid Lindgren egentlig på Marx-brødrenes fordømmelse af hendes bøger i 1970'erne?

På den ene side syntes hun, det var godt – og på høje tid – at litteraturforskere nu også beskæftigede sig med børnebøger. På den anden side kunne hun ikke tage marxismens kunstsyn alvorligt, ironiserede over det i interview og samlede sin vrede og morskab over tidens litteraturkritiske venstrefløj – »Tokvånstern« – i et brev til sin hollandske oversætter i efteråret 1977, da eventyret om 'Brødrene Løvehjerte' var blevet en international dundersucces både som bog og som film:

»I dag har jeg været vred. Jeg læste et udklip fra Jyllands-Posten, en udmærket artikel af Ellen Buttenschön, som går løs på 'Tokvånstern' i Danmark. Det er dem, der bekendtgør, at kunst uden politisk indoktrinering er noget værdiløst, ikke mindst i børnebøger. I Sverige har venstreideologerne faktisk ændret kurs. Ifølge pålidelig kilde er de begyndt at gå på eventyrkurser, hvad giver du? Jo, for nu har de opdaget, at eventyrene er nødvendige for mennesket«.

Det spørgsmål, man så kan stille i 50-året for 'Emil fra Lønneberg', er, om vi egentlig værdsætter eventyr mere, end marxisterne gjorde i begyndelsen af 1970'erne? Kunne flertallet af os ikke godt trænge til at blive mindet om eventyrgenrens nødvendighed? Man kan jo begynde med at trække Emil-sagaen ud af reolen og genopleve alt det, denne anarkist, afholdsmænd, velgører, innovator, livskunstner, handelsmand og hestehvisker står for.

Budskabet i 'Emil fra Lønneberg' kan ingen – ej heller marxister og kapitalister – være i tvivl om. Menneskets lykke og rigdom måles ikke i kroner, øre, glamour og berømmelse, men i alt det gode, vi prøver at gøre for andre – og i antallet af smukt snittede træfigurer, du og jeg fylder vore livs værksteder med.

jens.andersen@pol.dk

Jens Andersen er ph.d. og forfatter til biografier om bl.a. Tove Ditlevsen, H.C. Andersen, Ole Lund Kirkegaard og dronning Margrethe og vil fremover skrive i Politiken.